

**РОЗВИТОК ІДЕЙ СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ
У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ БЕРТРАНА РАССЕЛА**

УДК 37.013.73.018

Оксана Керик, кандидат психологічних наук,
доцент кафедри соціальної педагогіки та корекційної освіти
Мар'яна Клим, кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри соціальної педагогіки та корекційної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

**РОЗВИТОК ІДЕЙ СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ
У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ БЕРТРАНА РАССЕЛА**

У статті проаналізовано особливості розвитку ідей соціального виховання, охарактеризовано структурні компоненти цього процесу. З'ясовано, що соціальне виховання у педагогічній спадщині Б. Рассела представлено у якості безперервного процесу, яке охоплює всі етапи життєвого шляху дитини, протягом якого вона засвоює та використовує цінності культури. Важливим у соціальному вихованні є врахування соціально-психологічним новоутворенням дитячого віку – особистісне самоутвердження, потреба у спілкуванні, інтенсифікація контактів, засвоєння цінностей і норм дитячого середовища.

Ключові слова: дитина, соціальне виховання, соціалізація, соціально-педагогічні дослідження, Бертран Рассел.

Лит. 9.

Оксана Керик, кандидат психологических наук,
доцент кафедры социальной педагогики и коррекционного образования
Марьяна Клым, кандидат педагогических наук,
старший преподаватель кафедры социальной педагогики и коррекционного образования
Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко

**РАЗВИТИЕ ИДЕЙ СОЦИАЛЬНОГО ВОСПИТАНИЯ
В ПЕДАГОГИЧЕСКОМ НАСЛЕДИИ БЕРТРАНА РАССЕЛА**

В статье проанализированы особенности развития идей социального воспитания, охарактеризованы структурные компоненты этого процесса. Выяснено, что социальное воспитание в педагогическом наследии Б. Рассела представлено в качестве непрерывного процесса, охватывает все этапы жизненного пути ребенка, в течение которого он усваивает и использует ценности культуры. Важным в социальном воспитании является учет социально-психологических новообразований детского возраста – личностное самоутверждение, потребность в общении, интенсификация контактов, усвоения ценностей и норм детской среды.

Ключевые слова: ребенок, социальное воспитание, социализация, социально-педагогические исследования, Бертран Рассел.

Oksana Keryk, Ph.D. (Psychology) Docent of
Social Pedagogic and Correction Education Department
Mariana Klym, Ph.D. (Pedagogy) Senoir Lecturer of
Social Pedagogic and Correction Education Department
Drohobych State Pedagogical University by I.Franko

**THE DEVELOPMENT OF SOCIAL EDUCATION IDEAS IN PEDAGOGICAL HERITAGE
OF BERTRAN RUSSELL**

The paper analyzes the features of the development of social education ideas, the structural components of the process is characterized. It was found that social education in a pedagogical heritage of B. Russell is presented as a continuum, covering all stages of life of the child, during which he learns and uses the values of culture. An important social education is the account of the socio-psychological quality of childhood – personal affirmation, the need for communication, the intensification of contacts and assimilation of values and norms of child protection.

Keywords: child, social education, socialization, social and pedagogical research, Bertran Russell.

Постановка проблеми. Закономірності та механізми становлення й розвитку особистості в процесі здобуття освіти та виховання в різних соціальних інститутах сприяють формуванню соціальної активності в процесі розв'язання суспільно-політичних завдань суспільства. У соціально-педагогічних дослідженнях дитина посідає особливе місце, а

РОЗВИТОК ІДЕЙ СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ БЕРТРАНА РАССЕЛА

процес її соціального виховання трактується науковцями як “період первинного становлення особистості”.

Суспільно-трансформаційні процеси, які відбуваються в сучасному соціумі загострюють проблематику соціального виховання дітей, потребують переосмислення методологічних засад з метою удосконалення виховних методик, співзвучних з інтересами дитини. На сучасному етапі розвитку вітчизняної педагогіки питання освіти та соціального виховання дітей набувають усе більшої ваги завдяки активному зверненню до іноземних виховних традицій, тому важливим є переосмислення досвіду зарубіжних країн кінця XIX – початку XX століття.

Соціалізація дитини та її соціальне виховання вважається пріоритетним напрямом дошкільної освіти, сфери сімейного виховання, важливим системним педагогічно виваженим процесом. Особливості виховання та розвитку дитини зорієнтовані на розробку особистісно орієнтованого підходу до соціального виховання.

Звернення до ідейної спадщини минулого підсилює процес розуміння різноманітних педагогічних явищ і дозволяє осмислити їх з вимогами часу. У цьому контексті проведення ретроспективного дискурсу є доцільним та актуальним. В історії педагогічної думки цікавою постаттю для дослідження є англійський педагог, філософ, громадський діяч Бертран Рассел.

Метою статті є аналіз наукової спадщини Б. Рассела (1872 – 1970) у контексті соціального виховання дітей, висвітлення особливостей процесу соціального виховання в сім’ї та школі.

Аналіз останніх публікацій. Грунтовні дослідження і систематизацію психолого-педагогічних і філософських здобутків вченого здійснено у працях Н. Воскресенської [2], І. Іванюка [3], О. Колеснікова [5], В. Крисової [6], О. Локшиної [7], Ю. Шайгородського [9] та ін.

Виклад основного матеріалу. Бертран Рассел народився 18 травня 1872 р. у містечку Рейвенскрофт (Англія). Батько – Джон Рассел був відомим британським політиком – членом парламенту, мати Кетрін – керувала світським салоном. Коли хлопчикові виповнилося лише два роки померла його мати, а за півтора року батько. У віці чотирьох років він з братом переїхав жити в Пембрук-Лодж до бабусі – графині Рассел. Дитинство і юність Бертрана Рассела пройшли в достатку, він виховувався німецькими і швейцарськими гувернантками. Початкову освіту здобув вдома. Його бабуся прищеплювала онукові спартанський дух суворої самодисципліни почуття громадського обов’язку і любов до Бога.

Цікавим історичним фактом життя молодого Б. Рассела є його тісне спілкування з Б. Шоу ще задовго до того, як Шоу став знаменитим автором. У 1888 році Б. Рассел вступив до Трініті-коледжу, створеного при Кембріджському університеті. Там він вивчає праці Дж. Мура, Д. Юма і Дж. Локка. Б. Рассел закінчив коледж в 1894 році отримавши ступінь бакалавра. Працює в Парижі на посаді аташе британського посольства, побувати в Берліні, відвідує Сполучені Штати Америки, де читає лекції в кількох університетах [5; 6].

У 1911 р. його обирають президентом “Аристотелівського товариства” в Англії, заснованого в 1870 році. Під час Першої світової війни Б. Рассел за віком не підлягав мобілізації в ряди збройних сил, його переконання були кардинально протилежні нав’язуваному шовінізму. Б. Рассела звільняють з місця праці у Трінітіському коледжі за соціальні і антивійськові погляди.

У 1917 р. у США опублікував книгу під назвою “Мої політичні ідеали”, в якій розглядав проблему цілковитого розвитку креативних особистісних можливостей, правильному утриманні від сил владолюбства, консерватизму. Тривалий період життя Бертрана Рассела між 1930 – 1944 роками характеризується високою плідністю письменника. Він пише безліч книг, в яких зачіпаються міжнародні проблеми, читає лекції в університетах США, його призначають професором в одному з Нью-Йоркських коледжів. Одним з епізодів життя Бертрана Рассела, який варто було б особливо відзначити, є відмова вченого від своїх пацифістських поглядів під час вторгнення фашистської Німеччини до Польщі [4].

У 1940 р. його обрано професором філософії у Нью-Йоркському Сіті-коледжі. Професор Рассел викладає в Гарварді, Меріоні (в американському штаті Пенсільванія). У 1945 р. його книга “Історія західної філософії” стала найкращим посібником для викладання в університеті. У 1947 році виходить його праця “Філософія і політика”, у 1949 р. – “Влада і особистість”. Після закінчення війни Рассел повертається до Кембріджа де читає лекції, які, надалі, транслюватимуться по радіо і ляжуть в основу його книги “Влада і особа”, за яку в 1949 році письменник отримає одну з вищих нагород Англії – орден “За заслуги”.

Б. Рассел, Дж. Мур, Л. Вітгенштейн зробили певний внесок в уточнення й систематизацію логічних принципів і методичних засад наукових досліджень, які стосуються основних аспектів соціального виховання. Такий підхід дозволив застосування математичних методів

РОЗВИТОК ІДЕЙ СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ БЕРТРАНА РАССЕЛА

дослідження. Прагнення розширити сферу використання в педагогіці математичних методів свідчать про намагання досягти більшої об'єктивності результатів своїх досліджень, які мають емпіричне спрямування [2].

Рассел широко відомий своїми творами і публічними лекціями на соціальні та етичні теми, а також своєю громадською діяльністю. Мотивом власної діяльності Рассел вважав прагнення по можливості об'єднати і гармонізувати бажання людських істот. Переслідуючи цю мету, він багато писав на теми міжнародних відносин, економіки та освіти – “Перспективи індустріальної цивілізації” (1923), “Освіта і добробут” (1926), “Шлюб і мораль” (1929), “Завоювання щастя” (1930), “Влада” (1938), “Влада і особистість” (1949), “Пружини людської діяльності” (1952), “Вплив науки на суспільство” (1952).

У 1950 р. Бертран Рассел отримав Нобелівську премію за публікацію праці “Брак и мораль”. У творі висвітлені не тільки основні аспекти становлення інституту родини в історичному аспекті, а й розкрито особливості соціального виховання дітей та їх адаптацію до суспільних стосунків.

Процес соціального виховання визначається автором як цілеспрямоване, активне входження в оточуючий соціум, яке потребує певних педагогічних умов – гуманізації процесу соціального становлення особистості, відповідності змісту, обсягу і характеру соціально-педагогічної діяльності можливостям та умовам даного соціуму. При цьому соціальне виховання повинно відбуватися з урахуванням особливостей її життєдіяльності в середовищі, діяльності, де відбувається пізнання і оволодіння цією особистістю суспільних норм і цінностей. Автором комплексно проаналізовано зміст, форми та методи соціального виховання дитини. Ці структурні компоненти охоплюють емоційний-психологічний світ, при цьому значне місце надається формуванню дитячого досвіду.

У другій половині 20-тих років ХХ століття Б. Рассел захоплюється педагогікою, його наукові погляди знаходять своє відображення у тематичних книгах і роботах, а також у заснуванні педагогічної школи з нетрадиційними, на той час, формами навчально-виховного процесу. Б. Рассел за допомогою проектної методики описує чуттєву сферу дитини – “якщо подивитись очима маленької дитини на сім'ю, то стає зрозумілим, що тільки від батьків вона може отримати турботу”.

Розробка концепції соціального виховання дітей вимагала пошуку методологічних

орієнтирів: системно-цілісного, особистісно-діяльнісного, культурологічного, компетентнісного підходів, які передбачали узгодженість позицій суб'єктів для вироблення загальних принципів: принципу пріоритету інтересів дитини, соціальної відповідальності і неперервності супроводу.

Велику увагу слід приділяти вихованню у дітей любові до рідної мови, культури народу, поваги до оточуючих, піклування про сестер та братів. Особливе значення мало шанобливе ставлення до традицій, звичаїв, обрядів, походження та родовідних коренів. Діти прислухалися до розмов батьків, були свідками їхніх вчинків, раділи успіхам чи співчували. Виховний вплив сім'ї зростав, якщо батьки цікавилися не лише навчальним процесом, а й позаурочною діяльністю власних дітей. Тобто ключовою умовою було те, що інтереси сім'ї збігалися з інтересами суспільства, формуючи світогляд громадянина.

Навчаючи і виховуючи дітей, батьки привчали їх до різних сфер загальної культури і на базі засвоєних знань, умінь і навиків, способів поведінки формували особисту спрямованість, світогляд, виявляли і розвивали творчу індивідуальність кожної дитини [1; 3].

Суспільно-політичний простір Англії створив особливе зацікавлення виховним процесом дитини. Передумовами появи самостійних соціально-педагогічних досліджень були: об'єктивні соціокультурні умови проживання соціуму, проблеми трансформації знання теорії у практику [7]. В умовах, що склалися на той час, прогресивна громадськість боролася за впровадження освітніх реформ, які б підвищили роль соціального виховання, надали б змогу розвиватися дитині у відповідності з історією, культурою, духовними запитами. Обговорення проблем соціального виховання дітей здійснювалося на освітянських з'їздах, різного роду конференціях, шляхом розповсюдження методичної літератури серед батьківського загалу, і на завершення – створення потужної, стійкої системи навчально-виховних закладів, установ, груп. Перетворення починалися з соціальної сфери – визнання державою пріоритетності соціального виховання дітей.

Б. Рассел вважав, що батьки мають вчити своїх дітей, вони “народжуються, аби жити у моральному світі” [4, 458]. Разом з дружиною дослідник заснував інноваційну, експериментальну початкову школу – Бекон Хілл (Англія), де навчалися його діти. Це була невеличка школа, в якій всіляко заохочувався розвиток “вільної думки”. Педагог був переконаний, що раціональна

**РОЗВИТОК ІДЕЙ СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ
У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ БЕРТРАНА РАССЕЛА**

методика виховання може захистити нове покоління від помилок батьків, які втягнули землю в жажіття світової війни. Навчання учнів в закладі відбувалось за більш насиченою програмою, чим у традиційних початкових класах.

Організація і структура цих закладів полягали у тому, що вчителі забезпечували професійну підготовку учнів і формували суспільний статус для майбутньої професії. Навчальний план передбачав насамперед фахову підготовку, формування навичок трудової діяльності як елемента загальної культури, що має моральне значення. У ній запропоновані новітні моделі організації навчально-виховного процесу, вважаючи трудове навчання засобом інтелектуального розвитку дитини.

Варто відзначити, що про необхідність гуманітаризації суспільства і освітньої сфери заговорили у середині ХХ ст. після гуманістичного маніфесту Б. Рассела, у якому застережено від виключно раціоналістичного і демократичного погляду на світ. Авторська концепція створення школи базувалася на вихованні моральності, індивідуалізації навчання і орієнтацією освіти на швидко змінювані умови середовища [8; 9].

Соціальне виховання у цьому контексті представлено у якості безперервного процесу, яке охоплює всі етапи життєвого шляху дитини, протягом якого вона засвоює та використовує цінності культури. Важливим соціально-психологічним новоутворенням дитячого віку є особистісне самоутвердження, потреба у спілкуванні, інтенсифікація контактів, засвоєння цінностей і норм дитячого середовища. Зміна вікових стадій супроводжується відповідними психологічними механізмами – засвоєнням культури, спрямованістю індивідуальних нахилів та інтересів, сприйняттям та переробкою різноманітної інформації, що позначається на дитині.

Дитина має право на свободу вибору знань. Тому цикл предметів, які підлягають вивченню, повинен бути не обов'язковим, а вибірковим. Завдання вчителя – не озброєння учнів системою знань, а створення сприятливих умов для саморозкриття кожної особистості: він пропонує учням різноманітні навчально-виховні ситуації, а вони вибирають ті, що найбільше їм імпонують, завдяки яким зможуть найкраще розвинути свої потенційні можливості.

Для цього в класі має панувати невимущена атмосфера, яка сприяла вибору теми заняття,

вільному пошуку способів її реалізації, експериментуванню. Найважливішим є не рівень освіченості, не рівень знань, якими озброїла учня школа, а вміння “слухати свої внутрішні імпульси”, “пізнати самого себе” [2].

Змістом навчальної діяльності вчителів у цих закладах став пошук і створення системи методів та форм роботи, що формують в дитині здатність самостійно отримувати знання і застосовувати їх. Вчителі надавали перевагу активним методам навчання та виховання, здійснювали діалог із дітьми, пропонували різні форми самостійної, ігрової і творчої роботи. Значну увагу приділялася визначенню форм взаємодії вчителя й дітей та добору таких методів роботи, які сприяють формуванню й розвитку в учнів логічного мислення. У цьому розумінні гуманізація освіти і соціального виховання спрямована на формування гуманістичних відносин, де навчання базується на культурі взаємовідносин і культурі мислення; умінні користуватись свободою і підкорятись правилам шкільного життя; мотивації вчинків, відповідальності, ініціативності, пошуку і творчості.

1. Богомолов А.С. *Английская буржуазная философия XX века* / А.С. Богомолов. – М.: Мысль, 1973. – 320 с.

2. Воскресенская Н.М. *Педагогические исследования в Великобритании* / Н.М. Воскресенская // Педагогика, 2004. – №1. – С. 89 – 99.

3. Іванюк І.В. *Великобританія: система освіти та реформи 80 – 90-х рр. ХХ століття* // І.В. Іванюк // Педагогіка толерантності, 2002. – №3. – С. 107 – 110.

4. Коатс Д. *Будущее семьи / Д. Коатс // Впереди XXI век: перспективы, прогнозы, футурологи. Антология современной классической прогнозистики 1952 – 1999.* – М.: Academia, 2000. – С. 452 – 458.

5. Колесников А.С. *Философия Бертрана Рассела* / [Науч. ред. Я.А. Слинин]. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1991.

6. Крысова Ю.А. *Становление либеральных идей в философии Бертрана Рассела / Ю.А. Крысова // Компаративное видение истории философии.* – СПб., 2008. – С.119 – 125.

7. Локшина О.І. *Про розвиток шкільної освіти Англії на сучасному етапі* / О.І. Локшина // Педагогіка і психологія, 2001. – №2. – С.120 – 127.

8. Цверганишвили А.Г. *Лян Шумин и Бертран Расселокитайской и западной культурх* / А.Г.Цверганишвили // *Развивающиеся страны. Политика и идеология.* – М., 1985. – С. 4 – 5.

9. Шайгородський Ю. *Рассел Бертран / Ю. Шайгородський // Історія політичної думки: навч. енцикл. словник-довідник для студентів вищих навч. закл.* – Львів: Новий Світ, 2014. – С. 551 – 552.

Стаття надійшла до редакції 28.04.2015